

APPLICATION OF KNOWLEDGE FOR THE DEVELOPMENT OF SCIENCE

Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference

Stockholm, Sweden
February 21 – 24, 2023

36.	Процик А.І., Дибкалюк С.В., Білоножкін Г.Г. ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ, ЯК ПІДТВЕРДЖЕННЯ ВАЖЛИВОСТІ ПОСТІЙНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СИСТЕМИ НАДАННЯ ДОГОСПІТАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛИМ ВНАСЛІДОК ДТП	202
37.	Родинський О.Г., Войченко Я.С., Гузь Л.В. ОЦІНКА СТАБІЛЬНОЇ ТА ЛАБІЛЬНОЇ ФАЗ ПАМ'ЯТІ У ЩУРІВ РІЗНОГО ВІКУ ЗА УМОВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ГІПЕРТИРОКСИНЕМІЇ ПРИ ВИСОКОСПЕЦИФІЧНИХ ЗМІНАХ СТАНУ АНТИОКСИДАНТНО-ПРООКСИДАНТНОЇ СИСТЕМИ	210
38.	Савченко В.М., Неведомська Є.О., Тимчик О.В., Буряк О.Ю., Яценко С.П. ХАРАКТЕРИСТИКА ДУХОВНОСТІ ХВОРИХ І ЗДОРОВИХ ЛЮДЕЙ ЗА РИСАМИ ХАРАКТЕРУ	214
39.	Христова Т.Є., Казакова С.М., Бухан Л.М. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОГРАМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ЗРІЛОГО ВІКУ З ГІПЕРТОНІЄЮ НА ПОЛІКЛІНІЧНОМУ ЕТАПІ	222
PEDAGOGY		
40.	Тkachenko Н. ПРО ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ "ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ" В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	226
41.	Аксьонова О., Бабкова О., Барліт О., Півненко Ю., Фокша С. ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ "НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО І ЗДОРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ" В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	231
42.	Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. PEER TUTORING IN SPECIAL AND INCLUSIVE EDUCATION	237
43.	Макух Т., Макух Д. ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК АКМЕОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	242

ХАРАКТЕРИСТИКА ДУХОВНОСТІ ХВОРИХ І ЗДОРОВИХ ЛЮДЕЙ ЗА РИСАМИ ХАРАКТЕРУ

Савченко Валентин Михайлович,

д.мед.н., професор
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Неведомська Євгенія Олексіївна,

к.пед.н., доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Тимчик Олеся Володимирівна,

к.біол.н, доцент
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Буряк Ольга Юріївна,

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Яценко Світлана Петрівна,

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Вступ. Здоров'я людини є багатоконпонентним явищем. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), здоров'я – це «стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів» [1]. З огляду на зазначене, духовне благополуччя можна вважати проявом духовного здоров'я або духовності людини. У світському розумінні духовність людини – це особлива її діяльність, спрямована на досягнення сенсу життя і свого місця в ньому, на визначення критеріїв добра і зла, для оцінки людей і подій.

На сьогодні є свідчення про якісні відмінності в розумінні духовності молодими та дорослими людьми, чоловіками і жінками, про зв'язок духовності з різними показниками функціонування. Однак, результати наукових досліджень про духовність не завжди є однозначними і зрозумілими, часто носять суперечливий характер [2, 3]. Однією із причин цього є те, що вивчення духовності / духовного здоров'я конкретної особи є опосередкованим процесом. Є сенс проводити дослідження стану духовності / духовного здоров'я з використанням різних питальників, а отримані результати узагальнювати та синтезувати.

Мета дослідження – описати за рисами характеру стан духовності хворих і здорових людей.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження проведено серед пацієнтів з хронічними хворобами та наслідками травм, що потребували медичної реабілітації в стаціонарі, та серед студентів гуманітарного університету, які за

лікарськими висновками були здоровими людьми. Обстежено 574 особи, з них: чоловіків – 313 (54.53%), жінок – 261 (45.47%) осіб. Середній вік обстежених становив (M±S) 35.08±17.79 років. Усього 345 хворих (60.10%), 229 здорових (39.90%) осіб.

На особистісному рівні для дослідження духовності застосовуються питальники. Одним із підходів до вивчення духовності є встановлення наявності у обстежуваного тих чи інших рис характеру і на основі отриманої інформації прийняття рішення про рівень духовності. Стан духовності вивчено за питальником «Позитивні риси характеру», запропонованого М.С. Гончаренко і співавт. (2009) [4]. За авторами питальник передбачає формування висновку про рівень духовності за 4 градаціями (початковий, добрий, високий та найвищий) шляхом аналізу 50 рис характеру. Ми використали у нашому дослідженні 48 рис характеру, з яких назви 3-х змінили. Кожен рівень духовності визначався за 12 рисами характеру. Назви використаних рис характеру та їх відповідність рівням духовності наведено в табл. 1. Умовою опитування було поставити відмітку напроти тих рис характеру, які, на думку респондента, були йому властиві.

Таблиця 1
Співвіднесення рис характеру до рівнів духовності

№ з/п	Риси характеру	Рівень духовності
1	Хоробрість	початковий
2	Чемність	початковий
3	Дружелюбність	початковий
4	Щедрість	початковий
5	М'якість	початковий
6	Чесність	початковий
7	Доброта	початковий
8	Любов	початковий
9	Слухняність	початковий
10	Підкорення порядку	початковий
11	Дбайливість	початковий
12	Охайність	початковий
13	Впевненість	добрий
14	Відданість	добрий
15	Гнучкість	добрий
16	Бадьорість	добрий
17	Справедливість	добрий
18	Стриманість	добрий
19	Скромність	добрий
20	Відповідальність	добрий
21	Самодисципліна	добрий
22	Вдячність	добрий
23	Довіра	добрий

24	Правдивість	добрий
25	Самоствердження	високий
26	Співчуття	високий
27	Прихильність	високий
28	Творче починання	високий
29	Рішучість	високий
30	Ентузіазм	високий
31	Достойність	високий
32	Прощення	високий
33	Готовність допомогти	високий
34	Вірність	високий
35	Милосердя	високий
36	Повага	високий
37	Неупередженість	найвищий
38	Честь, пошана	найвищий
39	Усвідомлена підпорядкованість	найвищий
40	Терпіння	найвищий
41	Утихомиреність	найвищий
42	Цілеспрямованість	найвищий
43	Надійність	найвищий
44	Служіння	найвищий
45	Непохитність	найвищий
46	Тактовність	найвищий
47	Вміння заслужити довіру	найвищий
48	Єдність, єднання	найвищий

До найнижчого *початкового рівня* духовності віднесені риси характеру дбайливість, охайність, хоробрість, чемність, дружелюбність, щедрість, м'якість, чесність, доброта, любов, слухняність, підкорення порядку; до *доброго рівня* духовності – впевненість, відданість, гнучкість, бадьорість, справедливість, стриманість, скромність, відповідальність, самодисципліна, вдячність, довіра, правдивість; до *високого рівня* духовності – самоствердження, співчуття, прихильність, творче починання, рішучість, ентузіазм, достойність, прощення, готовність допомогти, вірність, милосердя, повага; до *найвищого рівня* духовності – неупередженість, честь / пошана, усвідомлена підпорядкованість, терпіння, утихомиреність, цілеспрямованість, надійність, служіння, непохитність, тактовність, вміння заслужити довіру, єдність / єднання. Нами початковий та добрий рівні вважалися низькими, а високий та найвищий – високими рівнями духовності.

Результати дослідження та обговорення. За результатами дослідження встановлено, що у п'ятірці найчастіше реєстрованих рис характеру знаходяться чотири риси, що складають найнижчий початковий рівень духовності – дружелюбність, доброта, дбайливість, чемність, а у п'ятірці найрідше виявлених

рис характеру містилися чотири риси найвищого рівня духовності – усвідомлена підпорядкованість, непохитність, неупередженість, служіння. В цілому середнє арифметичне кількості виявлених рис характеру початкового рівня духовності склало 66.06%, доброго рівня – 63.47%, високого рівня – 58.01% та найвищого рівня – 43.46% випадків.

Вивчення розподілу рис характеру залежно від віку обстежених показало, що за багатьма рисами характеру між віковими періодами є статистично значущі відмінності. Так, юнакам (менше 25 років), порівнюючи з людьми інших вікових груп, притаманно переважання кількості виявлення таких рис характеру, як слухняність, чемність, щедрість, любов, довіра, вдячність, відповідальність, скромність, гнучкість, бадьорість, самодисципліна – 11 рис характеру низьких рівнів духовності – та повага, вірність, творче починання, готовність допомогти, цілеспрямованість, вміння заслужити довіру – 6 рис характеру високих рівнів духовності. Окрім цього, юнакам ще не властиве розуміння ролі служіння в житті, що притаманно старшим за віком особам.

За рисами характеру юні особи найбільше відрізнялися від осіб похилого віку. У юнаків виявлено значне переважання (на 20% і більше) над особами похилого віку за кількістю виявлення 5 рис характеру, що утворюють низькі рівні духовності (щедрість, доброта, чемність, бадьорість, гнучкість), та 6 рис характеру, що складають високі рівні духовності (повага, вірність, готовність допомогти, творче починання, цілеспрямованість, вміння заслужити довіру). Це вказує на те, що особи юнацького віку ще не здатні виокремити за рисами характеру рівні духовного розвитку. Таке припущення підтверджується і тим, що юнаки мають найбільшу перевагу за кількістю виявлених рис характеру над особами похилого віку. Люди похилого віку скоротили перелік вибраних рис характеру – у 1.42 рази в порівнянні з юнаками за рисами характеру, що вибиралися у 50% випадків і частіше, та у 3.75 рази – за рисами характеру, що вибиралися у 75% випадків і частіше.

Проведене дослідження дозволило встановити наявність відмінностей за рисами характеру між чоловіками і жінками. Такі відмінності виявлено за 18 рисами характеру. Чоловікам притаманно переважання кількості таких рис характеру, як хоробрість, впевненість, бадьорість (3 риси характеру низьких рівнів духовності) та достойність, рішучість, самоствердження, прихильність, честь / пошана, утихомиреність, непохитність (7 рис характеру високих рівнів духовності), а жінкам – дбайливість, м'якість, любов, гнучкість, чемність (5 рис характеру низьких рівнів духовності) та милосердя, співчуття (2 риси характеру високих рівнів духовності).

Для встановлення залежності рис характеру від освіти обстежені були згруповані за трьома рівнями повноти освіти: перший рівень – середня і середня спеціальна освіта, другий рівень – неповна вища освіта (раніше – 4 роки навчання у вищому навчальному закладі, зараз – бакалавр), третій рівень – повна вища освіта (раніше – 5-6 років навчання у вищому навчальному закладі, зараз – магістр) або декілька вищих освіт. Нами виявлено, що у осіб з неповною вищою освітою, порівняно з особами, які мали середню чи середню спеціальну освіту,

частіше реєструвалися такі риси характеру, як прихильність, неупередженість, непохитність, єдність / єднання, а у осіб з повною вищою освітою – служіння. Особи з середньою чи середньою спеціальною освітами переважали за кількістю виявлених рис характеру – дбайливість, прощення, щедрість і слухняність тих осіб, які мали повну вищу освіту. Це свідчить про те, що особам з неповною та повною вищими освітами притаманні риси характеру, що формують високі рівні духовності, а особам з середньою чи середньою спеціальною освітами – риси характеру, що властиві переважно низьким рівням духовності.

Надалі вивчена залежність розподілу рис характеру від наявності хвороб у обстежених осіб. Здоровими людьми вважалися студенти гуманітарного університету без хронічних хвороб чи травм з наслідками для здоров'я, а хворими людьми – пацієнти з наявністю будь-якого хронічного захворювання чи травмами з наслідками для здоров'я. Суттєві відмінності між здоровими і хворими людьми встановлені за 32 рисами характеру (табл. 2). У здорових людей кількість виявлених рис характеру переважала над кількістю цих же рис характеру у хворих людей, окрім риси «служіння». Значне переважання (на 15,0% і більше) властиво для кількості виявлення таких рис характеру, як чемність, щедрість, скромність, слухняність, відповідальність, довіра, творче починання, готовність допомогти, вірність, самодисципліна, вміння заслужити довіру. Виявлені відмінності за кількістю зареєстрованих рис характеру у здорових і хворих людей є закономірними і відповідають тим, що описані раніше для вікових груп, оскільки здоровими людьми були юні особи, а хворими – люди зрілого та похилого віку.

Таблиця 2
Розподіл рис характеру залежно від відсутності чи наявності хвороб у обстежених

Риси характеру	Здорові люди (n=229)		Хворі люди (n=345)	
	Абс.	%	Абс.	%
Самоствердження	95	41.48	139	40.29
Дбайливість	201	87.77	265	76.81*
Охайність	162	70.74	210	60.87
Співчуття	182	79.48	238	68.99*
Впевненість	159	69.43	207	60.00*
Прихильність	34	14.85	59	17.10
Хорообрість	132	57.64	193	55.94
Чемність	207	90.39	254	73.62*
Творче починання	124	54.15	124	35.94*
Неупередженість	46	20.09	80	23.19
Рішучість	150	65.50	187	54.20*
Ентузіазм	116	50.66	157	45.51
Достойність	157	68.56	201	58.26

MEDICINE
APPLICATION OF KNOWLEDGE FOR THE DEVELOPMENT OF SCIENCE

Відданість	181	79.04	229	66.38*
Гнучкість	115	50.22	134	38.84*
Прощення	157	68.56	188	54.49*
Дружелюбність	208	90.83	273	79.13*
Щедрість	182	79.48	213	61.74*
М'якість	126	55.02	177	51.30
Готовність допомогти	204	89.08	255	73.91*
Чесність	188	82.10	247	71.59*
Честь, пошана	103	44.98	165	47.83
Усвідомлена підпорядкованість	52	22.71	91	26.38
Бадьорість	142	62.01	170	49.28*
Справедливість	203	88.65	279	80.87*
Доброта	206	89.96	261	75.65*
Любов	199	86.90	253	73.33*
Вірність	204	89.08	243	70.43*
Милосердя	146	63.76	202	58.55*
Стриманість	138	60.26	165	47.83*
Скромність	160	69.87	179	51.88*
Слухняність	108	47.16	102	29.57*
Підкорення порядку	73	31.88	110	31.88
Терпіння	164	71.62	237	68.70
Утихомиреність	87	37.99	110	31.88
Цілеспрямованість	169	73.80	197	57.10*
Надійність	167	72.93	216	62.61*
Повага	192	83.84	242	70.14*
Відповідальність	190	82.97	233	67.54*
Самодисципліна	160	69.87	189	54.78*
Служіння	33	14.41	83	24.06*
Непохитність	54	23.58	87	25.22
Тактовність	137	59.83	179	51.88
Вдячність	170	74.24	214	62.03*
Довіра	182	79.48	215	62.32*
Правдивість	150	65.50	208	60.29*
Вміння заслужити довіру	168	73.36	178	51.59*
Єдність, єднання	75	32.75	116	33.62

Примітка. * – статистично значущі відмінності між групами.

Розподіл рівнів духовності, які встановлювалися за рисами характеру, серед обстежених подано на рис. 1. Аналіз результатів засвідчив, що у більшості обстежених, що складає 33.1% (190/574), виявлено початковий рівень духовності. Найменша кількість обстежених – 3.83% (22/574) мала найвищий рівень духовності. Досить значна кількість обстежених – 29.27% (168/574) мали різні комбінації рівнів духовності. Серед останніх комбінацію низьких рівнів

духовності (початковий та добрий) виявлено у 51, високих рівнів (високий та найвищий) – у 5 та різнонаправлених рівнів (одночасно низьких та високих) – у 112 обстежених з 574.

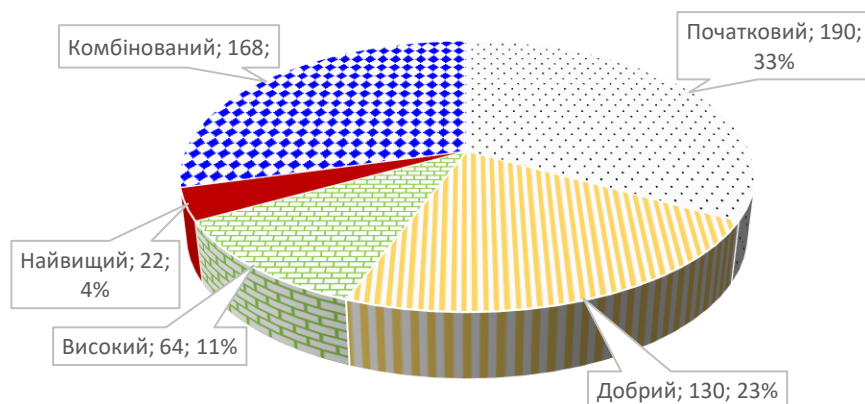

Рис. 1. Розподіл рівнів духовності за рисами характеру серед обстежених (кількість, %).

Висновки

В цілому у обстежених осіб переважають риси характеру, що утворюють початковий рівень духовності. Більшість обстежених мали низькі рівні духовності (55.75%; 320/574), значно менша кількість – різнонаправлені комбіновані (19.51%; 112/574), а найменша кількість – високі рівні (15.85%; 91/574).

Особам юнацького віку (менше 25 років) притаманна більша кількість вибраних рис характеру, порівнюючи з усіма особами інших вікових груп, особливо в порівнянні з особами похилого віку (старше 60 років). У юнаків частіше реєструються риси характеру, що складають низькі рівні духовності. Чоловіки переважають жінок за кількістю рис характеру, що утворюють високі рівні духовності.

Стан духовності людини в певній мірі пов'язаний з повнотою освіти, що виявляється у реєстрації у осіб з неповною та повною вищими освітами більшої кількості рис характеру, що утворюють високі рівні духовності. Особам з середньою чи середньою спеціальною освітами притаманні риси характеру, що складають низькі рівні духовності.

У здорових людей кількість більшості виявлених рис характеру переважала над кількістю цих же рис характеру у хворих людей, окрім риси «служіння». Це пояснюється тим, що здоровими людьми були особи юнацького віку.

Література

1. Устав (Конституція) Всемирной организации здравоохранения. Нью-Йорк, 1946. URL: http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_ru.pdf (дата звернення: 22.02.2022).
2. Савченко В., Буряк О., Харченко Г., Полковенко О., Омері І., Яценко С. Стан духовного здоров'я хворих людей та його зв'язок з медичними висновками

про соматичне здоров'я на курорті. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2019. №1. С. 109-120.

3. Савченко В.М., Харченко Г.Д., Буряк О.Ю., Омері І.Д., Неведомська Є.О., Тимчик О.В., Яценко С.П., Білецька В.В., Ясько Л.В. Рівні особистісної зрілості студентів гуманітарного університету. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2020. №1(3). С.100-114. doi:10.28925/2664-2069.2020.1.8.

4. Діагностичні підходи до визначення стану духовного і морального здоров'я особистості: Навчальний посібник для проведення практичних занять / укл.: М.С. Гончаренко, Е.Т. Карачинська, В.Є. Новікова. Харків: Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2009. 156 с.